

Унгарската революция

През 1956г. Съветското управление губи авторитета си. Последва и отслабване на ръководството на унгарската УПТ, където се противопоставят сталинисти и реформатори. Общото обединяване на населението, освобождаването на много политически затворници, процесите на размразяване в международната политика – всички тези фактори създават ситуация, в която започват да се поставят първите нови искания. Събитията в Полша дават повод на студентите да радикализират тези искания. На голямата манифестация организирана на 23 октомври 1956г. студенти от Техническия и Икономическия университет в Будапеща излизат по улиците на унгарската столица с искания за демократични реформи, което слага началото на кратката революция срещу комунистическата власт в страната. Към надигането се присъединяват около милион унгарци, а водачите му установяват контрол върху голям брой държавни институции и значителна част от територията на държавата. Те призовават Червената армия да напусне страната, суверенитетът да бъде възстановен, да бъде дадена свобода на словото, печата и т.н. Методите, езикът, цялата церемоняност напомнят един много жизнен в унгарското общество мит – митът за мирната революция от 1848г. Но Герьо, заместител Ракоши в ръководството на УПТ, произнася много остра реч разпространена по радиото в 20 часа и насочена срещу манифестиращите, които вече наброяват повече от един милион души. По-късно вечерта се чуват изстрели пред сградата на радиото, чийто директор отказва достъп до ефира на студентските представители. Тогава военните и полицията се присъединяват към манифестиращите, дори им раздават оръжие. Формированията на политическата полиция, останала вярна единствено на правителството, не успяват да въведат ред. И ръководството на армията се обръща за помощ към Червената армия, чиито войски през нощта заемат позиции на стратегическите места в столицата.

През следващия ден на много места в Будапеща се водят улични боеве и тъй като никой освен политическата полиция не поддържа руснаците, правителството загубва изцяло контрола над положението. Работниците и служителите формират революционни комитети, които искат оттеглянето на съветските войски и назначаването на Имре Над (известен повече като Наги) в правителството.

На 24 октомври старият режим отстъпва и Над сформира правителство, съставено от комунисти реформатори. Същият ден по обяд, когато по улиците на Будапеща вече почти не се чува стрелба, Имре Над прави изявление по радиото. Обръщанията, които използва са изключително разнообразни – „ жители на Будапеща”, „ унгарци “ , „ мои приятели “ . Той започва с призив да се сложи край на кръвопролитие, като

бунтуващите предадат оръжието си. Към призива има и предупреждение, че само ако направят това до 14 часа същия ден, те няма да бъдат изправени пред военен съд. Както се вижда, началото на обръщението на новия министър-председател е доста неудачно. Не такова обръщение очакват младежите от своя лидер, но дори и в този си умерен вид казаното от Наги коренно се различава от официалните партийни изявления до

момента. В правителството на Над влизат и социалдемократи, дребни собственици и членове на Селската партия. Програмата на новото правителство посочва „принципите на юнската правителствена програма от 1953 г.”, разшифровани като „широка демокрация на унгарския обществен живот, осъществяване на отговарящ на нашите национални особености унгарски път за строителство на социализъм, коренно подобряване на условията за живот на трудещите се маси”, т. е. премиера декларира,

че правителството е готово да окаже решителна съпротива на всякакви опити да го заставят да се отклони от пътя на демократизацията и вярва, че в преговорите с въстаналите ще достигне до взаимно разбиране, тъй като и правителството, и по-голяма част от унгарците искат същото.

Срокът за предаване на оръжията и прекратяване на сраженията, очевидно не донася нищо ново, защото той постоянно бива удължаван. Продължават различията в позициите на отделните представители на властта. Това създава несигурност в правителството за първоначалното му решение, че конфликтът може да се разреши с помощта на съветски войски, зад, които се крият официалните унгарски представители. Тогава Над взема решение да смени политиката си на действие и изпълнява политическите искания на обществеността, а именно реорганизация на правителството на широка основа и преговори за изтеглянето на съветските войски от Унгария. На 25 октомври, когато за пореден път изглежда, че пречки за прекратяването на сраженията няма, те са подновени с пълна сила. И вместо да заглъхват, те са подновени с пълна сила. Със своите искания излизат и работническата, и студентската младеж от провинцията. Желанията им не се различават кой знае колко от тези на студентите, разликата е в авторството – те вече излизат от името на работническата класа, което в условията на Унгария от 50-те години има много силно звучене.

Следващият ден, 26 октомври задълбочава кризата на властта. Разочарованието на младежта започва да се прехвърля и към Над, който е станал министър-председател, но не е изпълнил почти нищо от студентските искания. Над се опитва да предотврати пълното прекъсване на връзката между властта и населението на Будапеща, като

отменя нареждането на военния комитет за пълна забрана за излизане на улицата и на своя глава дава разрешение за движение на населението от 10 до 15 часа . Но тези дребни различия въобще не стават ясни от съобщенията по радиото и за пръв път сред несъгласните със системата се чуват думи на разочарование от Над: „ Г-н Над вече демонстрира, че не е Гомулка”. Воюващите започват да търсят нови лидери, върху които да прехвърлят доверието си.

По това време ръководството на УПТ се опитва да излезе пред обществото с програма, алтернативна на исканията на студентите. Възможностите не са големи, тъй като рамката за нова програма е предварително поставена от многобройните обществени искания. Новото предложение е кратко и се състои от 6 точки:

- първата - обещава ново правителство на широка национална основа със задача да отстрани грешките и престъпленията на миналото и, като се опира на подкрепата на цялата нация, да съдейства за удовлетворяването на всички справедливи искания на нашия народ
- втората – обещава дейността на това правителство да постигне споразумение със Съветския съюз за уреждане на двустранните отношения, на основата, на която става в момента и преобразуването на отношенията между Полша и СССР
- третата е обърната към работническата класа, която получава сама право да избира работническите съвети, а и по добро материално възнаграждение за труда си
- четвъртата дава амнистия за всички участници в сраженията, но ако прекратят борбата до 22 часа на 26 октомври
- петата е вътрешнопартийна – призив към комунисти, работници, партизани „ безпощадно да унищожават тези, които с оръжие в ръка са тръгнали държавната власт на нашата народна република”
- шестата, последна обещава реформи с широк обхват в промишлеността, селското стопанство, народния фронт и вътре в партията, но след възстановяване на реда. Основният лозунг на обръщението е за „ демократическа, социалистическа, суверенна, независима Унгария” .

Изпълнението на повече от обещанията е поставено в зависимост от възстановяването на реда, което вече може да накара хората да се замислят, доколко след като се възстанови стабилната власт, тя ще е склонна да прави отстъпи, обещани в момент на слабост и страх. Прави впечатление, по-голяма част от отговорността за извършващото се или за обещаното в бъдещето е прехвърлена върху правителството, което може да се разглежда и като добър знак за разделение на властите (държавна или партийна) или като лош – да се прехвърли вината за евентуалния неуспех върху Имре Над.

Поредният срок, даден за преустановяване на сраженията отминава, но нищо не се променя. Напротив, въстаниците се увеличават.

Тогава на 27 е обявен съставът на новото правителство на Наги, с което първото обещание е изпълнено. В правителството са включени 6 души некомунисти. Двама от заместниците на министър-председателя са Йожеф Богнар и Ференц Ердеи. Новото правителство изпълнява обещанието да има по-широка политическа основа, но само формално.

Следващият ден се използва като време за размисъл и от новото правителство, и от ръководството на УПТ. Тактиката на изпълнителната и политическа власт до момента се определя от събитията, върху които и двата органа са загубили контрол. Дори и решението за използване на сила в сраженията с бунтуващите е извън обсега на действие на изпълнителната власт – то зависи изцяло от съветските войски.

След редица събития – заседание на политбюро, поредното бръщение на Наги, разногласията между него и противниците на властта, дори и извънредното свикване на Съвета за сигурност на ООН. Всичко това потвърждава, че бъдещето на Унгария е в ръцете на вътрешните ѝ сили и на Съветския съюз.

На 27 октомври започва изтеглянето на съветските войски от Будапеща. Правителството и в. „Сабад неп” се опитват да представят този акт като първа стъпка към цялостното изтегляне на чуждите войски от унгарска територия. Ситуацията в Унгария в момента е описана в тържествени краски на „великолепна победа на унгарската младеж, като триумф на борба на цялата страна и признаване на справедливостта на нашата кауза”. Така след няколко трескави дни огънят е прекратен и всекидневието започва да се връща към нормалния си ритъм, въпреки че за тези 7 дни страната, столицата, властите са се променили неузнаваемо. В края на октомври от селата са изпратени хранителни продукти, които се раздават на столичаните.

Първият ден на новия месец носи поредния поврат в развитието на събитията. На 1 ноември Над обявява, че Унгария напуска Варшавския пакт и че преговорите за изтеглянето на съветските войски са напреднали.

В действителност съветските ръководители вече са взели решение за прекратяване на Унгарската революция. Но това негово изявление предизвиква пряката съветска намеса. Съветски танкове навлизат в Будапеща, но до сериозни сблъсъци се стига едва седмица по-късно. Тогава Наги е сменен от Янош Кадар, а демонстрантите са разгонени със сила. Над и неговите министри намират убежище в югославското посолство. Кадар, пристигнал в Будапеща на съветски танк, застава начело на новосформираното в Москва, правителство. Формално съветските войски са поканени от него, за да "защитят страната от инвазия на НАТО", но фактически интервенцията започва по заповед на Москва.

Оставайки верен на нежеланието си да нарича събитията революция, но и да ги осъжда като контрареволуция, Кадар казва: „ На 23 октомври в нашата родина започна масово движение, което имаше благородна цел - да отстрани извършените от Ракоши и на неговите помощници престъпления против партията на народа, да защити националната независимост и суверенитет” . Дотук е позитивната оценка на събитията, следва констатация, че поради слабостта и нерешителността на Имре Над се е стигнало до нарастване влиянието на контрареволуционните сили, които застрашават нашите социалистически завоевания, нашата народна държава, нашата работническо-селска власт, самото съществуване на нашата родина. Всъщност така е обоснована новата намеса на съветските войски в унгарските вътрешни работи.

Следвайки Съветската инвазия и премахването на Наги на 8 ноември в 5:05 сутринта по радиото на Червената армия „ Кошут” Кадар обявява образуването на Революционно Работническо-селско правителство съставено изцяло от комунисти. Кадар става министър-председател и лидер на комунистическата партия, която е преименувана на Унгарска социалистическа работническа партия. Той обявява програма от 15 точки:

1. да защитава унгарската независимост и суверенитет
2. да защитава демократичните и социалистически права на хората
3. да спре братоубийствените боеве и да възстанови реда
4. да създаде братски отношения с другите социалистически страни.
5. да сътрудничи мирно с всички страни независимо от формата им на управление
6. бързо и ефективно да вдигне стандарта на живот за всички унгарци
7. подобряване на пет-годишния план, за да се подобри стандарта на живот
8. елиминиране на бюрокрацията и разширяващата се демокрация в полза на работниците
9. поради разширената демокрация работата трябва да бъде извършвана във фабрики и предприятия
10. за увеличаване на селскостопанската продукция се премахва задължителните доставки и помощи на индивидуалните фермери
11. да гарантира демократични избори във вече съществуващите административни

секции

12. да подпомага занаятчиите и търговията на дребно
13. да развива Унгарската култура в духа на Унгарските традиции
14. Унгарското революционно работническо-селско правителство, което работи в интерес на народа, да поиска помощ от Червената армия, за да смаже левицата и да възстанови реда и спокойствието в Унгария
15. да преговаря със силите от Варшавския договор за напускането на Унгария

Още при първото съобщение е прочетена цялата програма на новото правителство, съставена от 15 точки, което говори най-малкото за достатъчно време за подготовка. Тази програма представлява умело съчетание между националните искания на въстаналите унгарци в 5 точки, защитата на работническите права на труд и самоуправление в 5 точки, обещание, че никой няма да бъде преследван за участие в събитията, че частните селски производители, дребното производство и търговия ще получат самостоятелност и помощ. Само 2 и 14 точка изразяват същинския смисъл на декларацията. Кадар заявява, че “всеки, който не е срещу нас, е с нас” и, че обикновените хора могат да четат, говорят и дори пишат с уместна свобода без да се страхуват.

Първото заседание на новото правителство се провежда едва на 7 ноември, но започва много делово. Основната му задача е да възстанови функционирането на държавния апарат, заради което правителството призовава завръщането на всички чиновници по местата им до 10 ноември. Декларира се, че легалните органи на властта са националните съвети, а новитереволуционни комитети могат да изпълняват само помощни функции, защото „през последните дни в много създавани отдолу революционни комитети влизат привърженици на контрареволуцията и други реакционни елементи, които незабавно трябва да бъдат отстранени оттам”. На 10 ноември правителството обявява повишаване на заплатите от 1 януари 1957г., ликвидиране на 4-процентния ергенски данък и на системата от задължителни доставки за селяните. На 17 ноември се занимава с правата на работническите съвети, създадени по време на революцията. Според новото правителство те имат право да разпределят фонда „Работната заплата”, а директорите са длъжни да изпълняват решенията на съветите, ако не противоречат на законите. Препоръчва се и провеждането на нови избори за съвети. На 27 ноември правителството се обръща с апел и към селата, на които обещава „помощ с всички достъпни средства за увеличаване на селскостопанската продукция и икономическа подкрепа както кооперативите, така и на селяните – частници”. Такива са икономическите лостове, с които правителството се опитва да привлече по-голямата част от населението „с добро”.

Но правителствената политика има и друга страна – силова. На 9 ноември са създадени Унгарски революционни войскове полкове за сигурност, разформирани едва след нормализиране на положението през декември 1957 г. В началото на декември влизат в действие и извънредни съдилища за разнообразни престъпления, свързани с нарушаване на обществения ред. Списъкът им включва и немало действия, наричани в преходния период революционни. Извънредните съдилища на свой ред съществуват до

ноември 1957 г. Всички действия на Кадар и точки от плана му работят за народа. Само петнайsetsa точка бива премахната след натиск от Варшавския пакт и 200 000 Съветски отряда са изпратени в Унгария. Обявена е обща стачка и поради липсата на други институции работническите съвети съставят най-напред Будапещенски съвет, а после и Национален съвет. Те представляват една опасна контра власт. Обществото застанало почти единодушно срещу съветската намеса, оказва съпротива, с която Кадар трудно се справя. Напътстван от разстояние от ръководството на съветската КП, той избира много брутално решение. На 17 ноември Над и сподвижниците му напускат югославското посолство, за да преговарят с Кадар. Продължителната им съпротива става все по-безсмислена. Огорчението и разочарованието от пасивността на международните организации и липсата на помощ от Запада, която са очаквали, води до промяна на лозунгите и настроенията им. Вседствие на това те са задържани от съветски военни и са изселени в Румъния. На 10 ноември революционният студентски комитет, революционният съвет на армията и съюзат на унгарските писатели подготвят обръщение, в което казват: „ тъй като вражеската акция носи страдания на цивилното население, трябва да сложим край на отчаяната въоръжена съпротива. Необходимо е да следваме курса на пасивна, морална съпротива”. Ръководителите на съпротивата предлагат нови начини за продължаване на политическата борба срещу окупаторите – обща стачка, която е доказала своята ефективност в предишния период, когато И. Над отстъпва и обявява неутралитета на Унгария. Исканията на стачкуващите в различните градове са еднакви: незабавно изтегляне на съветските войски, формиране на ново правителство на И. Над, неутралитет и свободни избори. Тези искания са отправени към съветските войски, а не към правителството на Кадар. От друга страна, както пишат западните наблюдатели, стачката има самоубийствен характер, защото застрашава съществуването на унгарците в настъпващата зима, но тяхната единствена надежда е, „че Западът няма пасивно да наблюдава бавното самоубийство на цяла нация”. В отговор на това правителството, нарекло себе си “ революционно работническо-селско “, сформира милиция с участието на офицерски и партийни кадри с цел да продължи репресиите. В началото на декември един и същ сценарий, подготвен очевидно от върха, се повтаря в 10 града: милицията открива огън по населението, протестиращо срещу комунистите. Така загиват стотици хора в цялата страна. Освен това Янош Кадар заповядва да бъдат арестувани всички ръководители на работническите съвети. Много от водачите на въоръжени групи от революционните дни, които не са напуснали страната, са екзекутирани след набързо скалъпени съдебни процеси. В продължение на няколко седмици границите остават отворени и 200 хил. души – предимно от поколението 18 – 25 годишните- напускат страната и намират убежище в Европа или Северна Америка. Западните сили заети с конфликта около Суецкия канал, се ограничават да гласуват в ООН резолюции, с които осъждат действията на СССР, докато в същото време Кадар, пренебрегвайки тези протестни декларации, продължава политиката на репресии. Организиран са многобройни процеси – повечето при закрити врата, в които повече от 300 души са осъдени на смърт и екзекутирани. Врх в тази поредица е процесът срещу министър – председателя Над, който отказва да се отрече от действията си през 1956г. и е осъден на смърт заедно с министъра на отбраната и още двама от сътрудниците му. През 1958г. Наги е обесен. Репресиите продължават до 1963г. , но отчитайки, че страната е достатъчно умиротворена, от 1960г. Кадар започва нова политика. През май 1988 г. Янош Кадар

престава на бъде член на Политбюро на „Унгарската социалистическа работническа партия“, и заема новосъздадения за случая пост с главно церемониален характер председател на „Унгарската социалистическа работническа партия“. През май 1989 г. е освободен от поста председател и е изваден от Централния комитет. Умира на 9 юли 1989 г., по случайност на същия ден, когато унгарският Върховен съд обявява решението си за реабилитацията на Имре Над. На 2 май 2007 г. гробът на Янош Кадар и съпругата му е осквернен от неизвестни лица. Черепът на Кадар и голяма част от костите му, както и съдът, съхраняващ праха на съпругата му, безследно изчезват. Намерените наоколо разпръснати кости са заровени обратно в гроба на 5 май 2007 година.

Заклучителния акорд на унгарската октомврийска революция, превърнала се през ноември в национална трагедия, поставя решението на ЦР на УСРП от 5 декември, озаглавено „За причините, характера и последиците на контрареволуцията, за идейни, политически и организационни задачи за дейността на партията и нейните най-важни задачи“. За характера на оценката ясно говорят заглавието и употребата на думата контрареволуция в него. Документът е просторен, но най-важната част от него е очертаването на четирите основни причини за събитията:

1. догматично-сектанската дейност на групата на Ракоши-Герьо
2. дейността на вътрешнопартийната опозиция около Имре Над и Лошонци
3. дейността на родната капиталистическо-земевладелска реакция
4. международния империализъм

Подредбата не е случайна – тя показва значението, което ръководството на новата партия придава на различните си противници. Духът на документа е определен по-скоро от острото противопоставяне през ноември 1956 г., а не плод на спокойна политическа оценка. Независимо от острата политизация в оценките, точно този документ остава валиден за официалната унгарска история и политика до заключението на комисията по събитията от 1956 г., създадена през 1989 г.

С масовото разочарование и отчаяние, човешките жертви, пресмятани между 5000 и 30000, 200 000 нови емигранти, жестоки разрушения в Будапеща, разорена икономика, ратърсвана от стачки, разстроено селско стопанство и политическа система, в която липсват гражданските права и свободи, за Унгария приключва започналата с революционен дух есен. За Съветския съюз ударът е не толкова материален, колкото морален, но е не по – малко тежък. Всичко постегнато с отстъпките в Полша и декларацията от 30 октомври е загубено с двукратната интервенция в Унгария – останките от доверието на световната общественост, единството на комунистическото движение, влиянието в националноосвободителното движение на Третия свят. Един унгарски писател казва на свой полски събрат: „Ако преди втората интервенция ние виждахме някаква възможност за спасяване на социализма, то сега не можем дори да си го представим.“

Революцията от 1956г. е изключително широко народно движение – страната е почти

единодушна в своя бунт срещу комунистическия режим. Тя превръща в продължение на няколко години Унгария в исторически център, защото показва по блестящ начин истинската същност на СССР. На 30 октомври 1956г. Албер Камю казва:

„Съществува една истинска Европа – справедлива и свободна – обединена срещу всяка тирания. За тази Европа днес умират масово унгарските борци.”

Бунтът на една страна с 10 милионно население срещу 200 милионна империя, това героично и безнадежно въстание нанесе фатален удар на битувания на Запад съветски мит, който представяше СССР като люлка на прогреса и свободата, надежда за цялото човечество. От друга страна силната съпротива на унгарците подтикна Москва към една различна политика към тази страна, винаги смятана за васал.

Използвана литература и източници:

1. Саваи, Я. , Унгария – история и култура, София, 2001
2. Баева, И. , Източна Европа след Сталин 1953-1956, София, 1995
3. Холош, Е. , Площад „ Република „ 1956 , София, 1978
4. [www . bg](http://www.bg.wikipedia.org) . Wikipedia . org
5. [www . dnevnik . bg](http://www.dnevnik.bg)